

AZ ANTONIMIA ÉS SZEREPE AZ OROSZ NYELVBEN

Dr. LÉGRÁDY GYULA

A gondolatok sokfélesége és az érzelmek változatossága olyan hajlékony nyelvi adottságot kíván, amely alkalmas e tartalmi gazdagság kifejezésére. Az értelmi, az érzelmi vagy az akarati megnyilvánulásokat a nyelv akkor tolmácsolja kifejezően, ha a beszélő minél nagyobb szókinccsel rendelkezik, és szellemi, valamint nyelvi kulturáltságánál fogva minél találóbban, pontosabban választja ki a szükséges szót vagy kifejezést, illetőleg minél helyesebben alkotja meg a szókapcsolatokat. Találónan állapítja meg erre vonatkozóan Nagy J. Béla a Nyelvhelyességi babonák című cikkében: „Aki ír, annak pontosan kell tudnia a szavak jelentését és hangulatát, vagyis azt, hogy miféle érzelmi mellékhang kapcsolódik hozzájuk. Csupán így találhatjuk el, hogy a tárgy, az alkalom, a cél, a műfaj szerint mikor melyik a legjobban odaillő szó. De mivel mondatokban beszélünk és mondatokat írunk, a szóhasználat helyességén kívül a mondatformákra is gondot kell fordítani” [1].

A helyes és szép stílus nemcsak az egyén lexikai, stílusbeli képzettségének, tudásának függvénye, de meghatározó e tekintetben magának a népnyelvnek a fejlettsége is. Az írók és költők stílusgazdagságának igazi alapja a szavakban, kifejezésekben, szerkezeti fordulatokban gazdag népnyelv. A stílus készletéből a nyelvi eszközök kiválasztását, a stílus változatosságát a beszélő vagy az író szándéka, célja is befolyásolja. Helyes megállapítást olvashatunk a stílus szerepét illetően Fábrián—Szathmári—Terestyéni által szerkesztett A magyar stilisztika vázlatában: „A nyelvi stílusok a bennük felhasználásra kerülő szókészlet, frazeológiai és mondattani eszközök minőségétől, érzelmi-hangulati értékeitől függően különböző stílusárnyalatokat ölthetnek fel alapvető funkciójuk megváltoztatása nélkül” [2].

A jelen dolgozat a stílus eszközei közül csupán az antonimia és a hozzákapcsolódó fogalmak kifejtésének és az orosz nyelv területén való alkalmazási körének szentel figyelmet. E kérdés azért tarthat tárgyalásra igényt, mert az antonimia orosz nyelvi szerepéről összefoglalóan, kerek egységben — orosz nyelvi munkák fordításán kívül — magyar szerző még nem írt. A dolgozat — szűk kereténél fogva — nem törekszik teljességre. A cél inkább annak érzékeltetése, hogy példák segítségével feltáruljanak az orosz antonimia, antonimák és az antitézisek gazdag előfordulási lehetőségei.

A mondanivaló erősítését szolgáló ellentétek éppúgy egységet alkotnak, mint a dialektikából ismert tartalom és forma, lényeg és jelenség, véletlen és szükségszerűség stb. viszonya. Az ellentétek összefüggést, korrelációt jelentenek. A népnyelv és a költői nyelv szívesen használja az antonim fogalmak párhuzamba állítását, mert az ellentmondások, szembeállítások feltárása, hirtelen felismerése a tárgyak és dolgok lényegét egyszerre világossá, érthetővé, érzékelhetőbbé teszi. Ahogy a jelenségek dialektikus szemlélete közelebb hozza a vizsgáltat az igazság megismeréséhez, ugyanúgy az ellentétek, az ellentétes szembeállítások is jobban kiemelik a mondanivalót.

A görög eredetű „antonimia” szó ellentétes értelműséget jelent. „Antonimák” szón pedig olyan ellentétes értelmű szavakat értünk, amelyek alakilag teljesen különböznek, és két egymással szemben álló jelentést tartalmaznak. A dolgozatban utalás történik a gyakran előforduló antitézisre is, amelyben gondolatok, jelenségek állnak szemben egymással, hogy ezáltal kölcsönösen kiemeljék egymást.

Némelyik orosz lexikológia az antonimákhoz kizárólag csak a hangzásban különböző és jelentésben ellentétes szavakat sorolja, más könyv az antonimpárokhoz a pozitív és azzal ellentétes negatív tartalmú szavakat veszi fel, kiemelve, hogy a tagadás nem a gyökérszó lexikai jelentésében fejeződik ki, hanem a tagadó „не” képző vagy a „без” előképző útján. Az első felfogásra szolgáló példák: молодой—старый, мир—война, радость—печаль, искренний—ложный (fiatal—öreg, béke—háború, öröm—bánat, őszinte—hazug); a második nézetet megvilágító példák: честный—нечестный (becsületes—becstelen), добрый—недобрый, красивый—некрасивый, правый—неправый, звездный—беззвездный, вкусный—безвкусный, ударный—безударный, умный—безумный и т. д. (becsületes—becstelen, jó—rossz, szép—csúnya, igazságos—igazságtalan, csillagos—csillagtalan, izes—ízetlen, hangsúlyos—hangsúlytalan, eszes—esztelen).

A felsorolt példák azt igazolják, hogy a не és a без is lehet az ellentétes kifejezés képzője, miként a -talan, -telen fosztóképző.

Egy szónak több antonimája is lehet. Különösen a több jelentésű szavaknál tapasztalható ez, amelyeknél mindegyik jelentésnek más-más antonima felel meg. A „friss” szó antonimája lehet pl. elhasznált, régi, nehézkes, lassú aszerint, hogy milyen fogalommal hoztuk kapcsolatba.

Az orosz nyelvben a свежий (friss) ellentéte lehet: душный (fülledt), мутный (zavaros, pl. víz), черствый (száraz, pl. sütemény), шаблонный (sablonos, pl. gondolat), несоленый (sózatlan, pl. hal) [3].

Az antonimák a mindennapi beszédben különösen az eldöntendő kérdésben gyakoriak, például: Этот сотрудник хороший или плохой? (Jó vagy rossz ez a munkatárs?)

Az ellentétes szembeállítás csaknem minden szófaj területén megfigyelhető, mind az önálló, mind a segédszavak területén, és kifejezheti az ember állapotát, tevékenységét, a természet jelenségeit, a tárgyak tulajdonságait, színellentétet, érzelmi színezetet és hangulatot.

Az antonimákra és az antitézisekre gazdag példaanyagot találunk a közmondások és szólásmondások, valamint a találós kérdések körében, amely a nép gondolat- és fogalomvilágának, nyelvkincsének, kife-

jezőképességének gazdag tárháza. Az ellentét hol nyomosító kötőszóval, hol pedig anélkül kapcsolódik. Szemléltetésül idézzünk néhány példát:

Другу дружи, другому не вреди.
(Szeresd barátodat, de másnak se árts).

Ebben a példában a szeretet ellentétpárja a gyűlölet lenne, amit közvetett értelmezés szerint az „árt” szó helyettesít.

Казак сам не ест, а лошадь кормит.
(A kozák maga nem eszik, de a lovát eteti).

A „nem eszik” — „eteti” szavak jelentik a szembenállást.

Не в том дело, зачем съела, а в том, что нам не дала.
(Nem az a baj, hogy megette, hanem hogy nem adott belőle).

Itt az önzés és a hiányzó jószívűség képzeete ébreszti fel a tartalmi ellentétet.

Маленький, да удаленький.
(Kicsi a bors, de erős).

Ez a szimbolikus tartalmú ellentét egyaránt vonatkozhat külső és belső tulajdonságra.

Много травы, да мало сена.
(Sok szó, kevés só).

A „sok” és „kevés” félreérthetetlenül mutatja a két pólust.

Старость — не радость, а молодость — не корысть.
(Öregség nem öröm, ifjúság nem érdem).

У бабы волос долог, да ум короткий.
(Hosszú haj, rövid ész).

- A fenti két példában az „öregség” és „ifjúság”, illetve a „hosszú” és „rövid” ellentéte áll szemben egymással. Az utóbbinál az alaki jelentés tartalmi vonásra utal.

Учение — свет, а неучение — тьма.
(A tudás fény, a tudatlanság sötétség).

Itt az alanyok és az állítmányok kölcsönösen antonimái egymásnak. Az alábbi három példában a gondolati ellentét az uralkodó:

Долг не ревет, а спать не дает.
(A kötelesség nem ordít, de aludni nem hagy).

Ребенку дорог прищип, а старцу покой.
(A gyermeknek kedves a kalács, az aggastyánnak pedig a nyugalom).

Не нога боится, а языка.
(Ne a késtől félj, hanem a nyelvtől [pletykától]).

Az antonimák gazdag alkalmazási területe, a „загадка”, a találós kérdés. Ez lényegében olyan különös, bonyolult formában megadott kérdés, amely valamely tárgy vagy jelenség ritmikus leírása. Két részre oszlik; az első rész tartalmából nem következik a második. A váratlan fordulat okozza az ellentétet. Az alábbiakban szemléljünk néhány ellentétes alakzatot a találós kérdések területén:

Без рук,	Keze nincs,	Без рук,	Nincs keze,
Без ног,	Lába nincs,	Без ног,	Nincs lába,
А на гору	De hegyre	А рисовать	De rajzolni
ползет.	mászik.	умеет.	tud
(огонь)	(тűз)	(мороз)	(fagy)

Летит — молчит,	Repül — hallgat,
Лежит — молчит,	Fekszik — hallgat,
Когда умрет,	Mikor haldoklik,
Тогда заревет.	Akkor kezd zúgni.
(снег)	(hó)

Утром смеется,	Reggel nevet,
А вечером слезы текут.	Este pedig könnyei folynak.
(свеча)	(gyertya)

Ложит тело,	Teste fekszik,	Черненко,	Feketécske,
Головы нет,	Feje nincs,	Горяченко,	Forrócska,
А горло цело	De torka egész.	А все любят.	De mindenik
(штоф)	(pint)	(чай)	szereti. (tea)

Что бьет, а рук нет?	Út, pedig keze nincs. Mi az?
(стенные часы)	(falióra)

Без ног, а бежит.	Nincs lába, de fut.
(клубок)	(gomolyag)

Без мяса, без костей,	Nincs húsa, nincs csontja,
А все-таки пять пальцев.	mégis öt ujjá van.
(перчатки)	(kesztyű)

Ни глаз, ни ушей,	Sen szeme, sen füle,
А слепцов водит.	mégis vakot vezet.
(палка)	(bot)

Az írók és költők is gyakran építik fel mondanivalójukat ellentétre. Vizsgáljunk meg az alábbiakban orosz költőktől és íróktól néhány olyan példát, ahol az antonimia szemléletesen érvényesül.

Az ellentét megragadóan tükröződik N. A. Nyekraszov Ручь (Oroszország) című versének első soraiban:

„Ты и убогая,	„Szegény vagy, szenvedő,
Ты и обильная,	S mégis bővelkedő,
Ты и могучая,	Elrejtett nagy erő,
Ты и бессильная,	És gyenge, s ernyedő,
Матушка-Ручь!	Orosz hazám!
В рабстве спасенное,	De szolgaság alatt
Сердце свободное...”	Szíved szabad marad...”

A „szegény” és „bővelkedő”, a „szolgaság” és „szabad” szavak párhuzamba állítása ellentétes kötőszó nélkül is hűen érvényesíti az antitezist.

Az ellentétes gondolatoknak hatásos eszközökkel való kifejezését találjuk A. Sz. Puskin költészetében. Rokonlélek ő Petőfivel, mert mindketten a nemzet, a nép leigázottságának viszonyai között hirdették a szabadság hajnalát, és költészetük a keserű jelenben az ellentétekben lázadó és megnyugvó lélek kettősségét állítja elénk.

Amit Zlinszky Aladár „Petőfi nyelvéről” című cikkében kifejt, sok vonatkozásban érvényes Puskin költészetére is. Mit is olvashatunk ebben a cikkben? „Petőfi egész költészetére és képalkotására is rendkívül jellemző a romantikának különben egyik alapvető elve: az ellentét, a kontraszt keresése... az ellentétesség mintegy benne volt jellemében: majd csendes merengő, majd izgatott volt... az emberekkel szemben szeretetet vagy gyűlöletet érzett, közömbös nem tudott maradni” [4].

Puskin költészetében is számtalan olyan költemény van, amelyeknek képsorozata ellentétben halad előre. Деревня (Falu) című versében ezt így szemlélhetjük:

„Приветствую тебя, пустынный уголок,
Приют спокойствия, трудов и вдохновенья,
Где льется дней моих невидимый поток
На лоне счастья и забвенья...”

A további sorokban ez a megelégedett, nyugalmas kép átcsap a falut, s a népet kizsákmányoló, törvényt s emberséget nem ismerő földesurainak haragos ostromlásába:

„Здесь рабство дикое, без чувства, без закона,
Присвоило себе насильственной лозой
И труд, и собственность, и время земледельца...”

„Köszöntlek, kis falum, — hozzád hozott az út,
Békesség, munka és ihlet örök tanyája,

Hol önfeledt tűnődés tengerébe fut
 Napjaim láthatatlan árja..."
 „A végzet..."
 Gonosz, kemény gazdát küldött a nép nyakára,
 Övé a törvény és övé a föld
 S hiába: sóhajtas és könnyek árja..."
 (Ford.: Képes Géza).

Туча (Felhő) című versében az ellentét hasonlóan tárul elénk:

„Одна ты наводишь унылую тень,
 Одна ты печалишь ликующий день.”

„Hol fekete árnyad a völgyre borul,
 A legragyogóbb nap is elkomorul..."
 (Ford.: Szabó Lőrinc).

Az ellentétet a „fekete árny” és a „ragyogó nap” kelti életre.

A könny és mosoly antonimáját olvashatjuk Друзьям (Barátaimhoz) című vers soraiban:

„Играйте, пойте, о друзья!
 Утраче вечер скоротечный,
 И вашей радости беспречной
 Сквозь слезы улыбнулся я.”

„Csak játsszatok, daloljatok,
 Pazar örömmel szórva széjjel
 Az életet — rövid az éjjel!
 Én könny és mosoly közt hallgatok.
 (Ford.: Ambrus Tibor)

Вольность (A szabadsághoz) című versben a költő a zsarnokság bukását a kevély szobor, majd annak üres talapzata ellentétes képéhez kapcsolja:

„Глядит...
 На грозно сидящий среди тумана
 Пустынный памятник тирана,
 Забвенью брошенный дворец.”

„Hol zsarnok szobra állt kevélyen,
 Üres talapzat int az éjben”
 (Ford.: Bródszky Erzsébet).

Az Элегия (Elégia)-ban az ellentét mellett paradoxon is megfigyelhető a jelző és a jelzett szó viszonyában. A csend, a békesség itt csak látszólagos, mert a keserűség ellentétes érzelmeket ébreszt.

„Минуту я заснул в неверной тишине,
 Но мрачная любовь таилась во мне...”

„Pillanatra elmerültem a hűtelen csendben,
 De a keserű szerelem ott bujkált bennem.”

Megkapó látszólagos ellentétet olvashatunk a Чаадаеву (Csaadájev-hez) című költemény idézett soraiban, amelyben a holtak élő beszélgetéseiről szól a költő:

„...приду я вновь, мой милый домосед,
С тобою вспоминать беседу прежних лет,
Младые вечера, пропоческие споры,
Знакомых мертвецов живые разговоры...”

„Jövök, te kedves, jó otthonülő barát,
Hogy felidézzük az elszállt évek sorát,
Sok prófétás vitát és sok-sok ifjú estet,
Barátok hangjait, akik már sírba estek...”
(Ford.: Kemény Dezső)

Végezetül forduljunk a Блаженство (Boldogság) című költemény ismert soraikhoz, amelyekben az „élet” és a „sír” a halál gondolatának ellentétét idézik. A hangulati szembeállítást fokozza a „szomorú” és „fényes” szóhasználat is:

„А теперь мне жизнь — могила. „Életem most szomorú sír,
Белый свет душе посыл...” Lelkemnek a fényes nap kín...”

Lermontov költészetében is számtalan antitézis, kontraszt bizonyítja, hogy a költő szívesen fordul az ellentét eszközéhez. Tanúságot szolgáljon itt egy-két sor verseiből:

Прощай, немытая Россия! (Ég áldjon, mosdatlan Oroszhon) című verse az orosz földön évszázadok óta uralkodó két végletes állapotot tükrözi. A tartalmi ellentét az osztálykülönbségre és az ebből fakadó társadalmi helyzetre utal:

„Прощай, немытая Россия! „Эг áldjon, mosdatlan Oroszhon,
Страна рабов, страна господ, Рабов хона, урак хона,
И вы, мундиры голубые, Кék mundér, ki feszítsz a poszton,
И ты, послушный им народ.” S te nép, kin csattan ostora.”
(Ford.: Nemes Nagy Agnes).

А Любовь мертвеца (A holtak szerelme) című költemény is mindjárt ellentétből indul ki, szembeállítva az enyészet és a fennmaradás gondolatát:

„Пускай холодную землю „А testem napról napra porlad
Засыпан я, A föld alatt,
О друг! всегда, везде с тобою De lelkem megtalálja, hol vagy,
Душа моя. S veled marad.”
(Ford.: Lator László.)

Az ellentétes képek sora vonul fel a Прекрасны вы... (Gyönyörű

vagy . . .) című költeményben. A költő a tomboló vihartól és nem a gyönyörű földtől várja a változást; ezért tartja a vihart szebbnek:

„Прекрасны вы, поля земли родной,
Еще прекрасней выи непогоды.”

„Gyönyörű vagy, hazámnak földje, te,
De viharaid tombolása még szebb.”
(Ford.: Vas István.)

A szovjet korszak költői közül V. Majakovszkij fejezte ki legerőteljesebben a néphez, a munkához, az építéshez és általában az egész szocialista földhöz való állhatatos ragaszkodást. A nagy politikai, gazdasági és társadalmi átalakulás a legélesebb ellentéteket váltotta ki, és ezek az ellentétek hűen tükröződnek a nagy szocialista költő verseiben is. Nézzük a Хоромо (Csudajó) című versének néhány részletét az ellentétes szembeállítás fényénél:

„Нет, я не за монархию с коронами, с орлами, —	„Nekem nem kell monarchia sasokkal, cimerekkel, de a szocializmusnak legyen bázisa.
---	---

.

Ходят спекулянты вокруг Главтопа. Обнимут, защелкуют, убьют за рун. Секретарши ответственные валенками топаят. За хлебными карточками стоят лесорубы.	Üzérek nyüzsögnek ott, a Glavtop körül Egy rupóért ölnek, ölnek, csókolnak. Halinás titkárnők topognak mellőzhetetlenül. A favágók kenyérjegyért állnak néma sorban.
--	---

.

Можно забыть, где и когда пузы растений и зобы, но землю,	Ез a föld drága nekem! Ahol pocakot és tokát
--	---

с которой	ерesztett
вдвоем голодал, —	játszva felejtí el
нельзя	az ember,
никогда	de amellyel együtt éhezett,
забыть!	a földet —
	szereti örök szerelemmel!

.

Я земной шар	Láttam
чуть не весь	a földgolyó
обошел, —	majd minden helyét —
и жизнь	az élet
хороша,	jó
и жить	és élni
хорошо.	szép,
А в нашей буче,	De ahol zsvaj forr,
боевой, кинучей,	harc robog, pezseg —
и того лучше.”	nálunk remekebb.”
	(Ford.: Kuczka Péter)

Az idézett sorok antonimiája a monarchia és a szocializmus, a haszonleső üzerek és a kisemmizett favágók, a hazát a jólétért szerető nyárspolgár és a hazáért dolgozó hazafi képében tárul elénk.

Ne mulasszuk el idézni a szocialista realizmus megteremtőjének, M. Gorkijnak néhány olyan mondatát, amelyek a szembeállítás eszközt hatásosan érvényesítik. Ebből a célból lapozzunk Az anya című regényében, amely a cári zsarnokság és a kapitalista kiszákmányolás kettős terhe alatt nyögő orosz nép forradalmi mozgalmának kibontakozását ábrázolja. Az ügyész beszédének az anyára gyakorolt hatását elemezve, ez áll a 25. fejezetben: „Но внешний смысл его слов не удовлетворял, не трогал и не пугал ее, она все-таки ждала страшного.” (Szavainak megfogható értelme nem elégíti ki és nem érinti, nem ijeszti, és mégis egyre várja a szörnyűséget. — Ford.: Görög Imre.) — Itt a hangulat, az érzelmek kettősségét láthatjuk megnyilvánulni.

Ugyanebben a fejezetben Pável bírósági beszéde „fojtogató és baráti kéz” ellentétét említi: „И руки, которые сегодня нас душат, скоро будут товарищески пожимать наши руки.” (Azok a kezek, amelyek ma még fojtogatnak bennünket, rövidesen baráti kézszorítással fogják meg kezeinket. — Ford.: Görög Imre.)

Pável bírósági beszédében más helyen arról olvashatunk, hogy ön-maga személyes sorsát nem tekintve, társai és az igazság érdekében emel szót. Ez alkotja az alábbi idézet gondolatszembeállítását: „Человек партии, я признаю только суд моей партии и буду говорить не в защиту свою, а — по желанию моих товарищей, тоже отказавшихся от защиты, — попробую объяснить вам то, чего вы не поняли.” (Pártember vagyok, és csakis a pártom bíróságát tekintem illetékesnek magam felett. Nem azért szólok, hogy védekezzem, de társaim kívánsá-

gára — azok nevében is, akik lemondtak a védelemről — igyekszem megvilágítani azt, amit önök nem értettek meg. — Ford.: Görög I.)

Az antonimia gazdag előfordulási területe a publicisztikai irodalom is, ahol az ellentétet főleg a figyelem megragadására és intenzitásának növelésére, valamint az érthetőség fokozására használják fel. A kapitalista és a szocialista rendszer egybevetésekor például ilyen antonimákat olvashatunk az újságokban: у них — у нас, прежде — теперь, при старом строе — при новом строе и. т. д. [5], (náluk — nálunk, régen — most, a régi rendszerben — az új rendszerben stb.).

Antitézisként idézzük az alábbi mondatot: „Тогда это была только дерзкая мечта. А теперь наши космонавты на замечательных кораблях... за многосуточный космический рейс совершают десятки витков вокруг планеты.” [6].

(Akkor ez csak merész álom volt. De most űrrepülőink a kiváló űrhajókban... több napos kozmikus fordulattal sok utat tesznek meg a bolygó körül.)

Ebben a mondatban a gondolati ellentétet az álom és annak megvalósulása tárja elénk.

Az ellentét eddig tárgyalt fajától sajátosan eltér a chiazmus, amely nem más, mint ellentétes szavaknak vagy szó szerkezeteknek akusztikailag szimmetrikus, de ellentétes sorrendű elhelyezése. Stílushatása abban nyilvánul meg, hogy a szimmetrikus elhelyezés növeli az érdeklődést. Pl. Сыновья матери — мать сыновей. (Az anya fiai — a fiúk anyja.)

Az ellentéttel rokon a paradoxon (oxymoron), azaz látszólagos képtelenség. Ez olyan szavaknak, gondolatoknak összekapcsolását teremti meg, amelyek látszólag kizárják egymást. Pl. Боротьство нищего (a koldus gazdagsága). A közmondások között is gyakran előfordul, pl. тише едешь, дальше будешь (lassan járj, tovább érsz).

Az elmondottak összegezéseként megállapítható, hogy az ellentét hatásos stíluseszköz a gondolat- és érzelemnyilvánításra. A fogalmak szembeállításra mindig alkalmas módszer a mű tartalmának, a szerző gondolatvilágának, de a nép felfogásának és szándékainak meggyőző kifejtésére, világosabb megértetésére is, továbbá a tárgyak, jelenségek, helyzetek jellemzésére, szereplő személyek lelki állapotának ábrázolására, és megfelelő helyen való alkalmazása feszültebbé teszi a mondani-való iránti érdeklődést.

Az orosz irodalomban, akár a magyar irodalomban is, számos olyan kiemelkedő költő és író van, akinek egyéni stílusát meghatározóan jellemzi az antonimák, antitézisek gyakori alkalmazása, de gyakran találkozunk ezekkel a folklórban is.

Í D É Z E T

[1] Nagy J. Béla: i. m. 303.

[2] Fábrián—Szathmári—Terestyéni: i. m. 11—12.

[3] A. N. Gvozgyev: i. m. 20.

[4] Szathmári István: i. m. 266.

[5] A. M. Галкина—Федорик, К. В. Горшкова, Н. М. Шанский: i. m. 43.

[6] Правда, 1963. VI. 26. Вот она, чудесная сила социализма, 6. бек.

IRODALOM

- В. П. Аникин: Русские народные пословицы, поговорки, загадки и детский фольклор. Гос. изд. Мин. просвещения РСФСР, Москва, 1957.
- Б. М. Ицербатский: Занятия по стилистике в старших классах средней школы. Учпедгиз, Москва, 1951.
- Е. М. Галкина—Федорик, К. В. Горшков, Н. М. Шанский: Современный русский язык, част 1. Изд. Московского университета, Москва, 1962.
- А. Н. Гвоздев: Очерки по стилистике русского языка (kivonat. Kivonatolta Balázs János. Felsőokt. Jegyzetellátó Váll., Bp. 1954.)
- Д. Н. Садовников: Загадки русского народа. Изд. Московского университета, Москва, 1960.
- Н. А. Некрасов: Кому на Руси жить хорошо. Гос. изд. худ. лит., Москва, 1949.
- А. С. Пушкин: Сочинения. Гос. изд. худ. лит., Москва, 1949.
- М. Ю. Лермонтов: Избранное. Гос. изд. худ. лит., Москва, 1953.
- M. Gorkij: Az anya. Új Magyar Könyvkiadó, Bp. 1954.
- V. Majakovszkij: Csudajó. Új Magyar Könyvkiadó, Bp. 1953.
- R. G. Pietrovskij: Néhány stilisztikai kategóriáról. NyIK. V. k.
- R. A. Budagov: A nyelvi stílusok kérdéséhez. NyIK. V. k.
- Rákos Ferenc: Nemzedékről nemzedékre. Művelt Nép Tud. Ismeretterjesztő Kiadó, é. n.
- Kulcsár Endre: A magyar stílus. Debrecen, é. n.
- Zlinszky Aladár: Stilisztika és verstan, Bp. 1914.
- J. Soltész Katalin: Az igekötők. Nyelvművelő, Bp. 1956.
- Nagy J. Béla: Nyelvhelyességi babonák, Nyelvművelő, Bp. 1956.
- Zolnai Béla: Nyelv és stílus, Gondolat Kiadó, Bp. 1957.
- Szathmári István: A magyar stilisztika útja. Gondolat Kiadó, Bp. 1961.
- Dr. Temesi Mihály: Szótan I., Áll. Ped. Főisk. jegyzet. Tankönyvkiadó, Bp. 1963.
- Fábián—Szathmári—Terestyéni: A magyar stilisztika vázlata. Tankönyvkiadó, Bp. 1958.
- Szende Aladár: Az összetett mondatok kérdésköre. M. Nyh., Bp. 1961.